
Ferdo Gestrin

Nesreča ali naklepni umor

V noči od 19. na 20. december leta 1943 se je na Sarskem zgodilo dejanje, ki je dolgo razburjalo širše območje in je po odmevu seglo vse do Izvršnega odbora Osvobodilne fronte.

Sarsko, vasica s približno ducatom domačij, je bilo do leta 1933 vključeno v občino Ig, nato pa je bilo v občini Želimlje. Prebivalci, skromni kmetje na težki ilovnato peščeni zemlji - pridelovali so predvsem krompir in žito - ter redki posamezniki na delu v Ljubljani in na Igu se večinoma niso vključili v narodnoosvobodilno gibanje. Že pred aprilom 1942 so nasprotniki OF tudi na Sarskem vzpostavljali organizacijske povezave in pridobivali pripadnike. V tej smeri je v vasi deloval kaplan Ciril Milavec v spremstvu Janeza Mrkuna-Petrača, člana Slovenske legije, in Antona Skarza z Iga. Mrkuna so partizani zavoljo te dejavnosti že maja obsodili na smrt. Ob tem je legionarski vir zapisal: "Prijeli so ga 16. maja, ko (so) prišli na Ig. Ker ni hotel izdati svojih tovarišev in kje se skriva orožje, so ga mučili in ubili."¹

Prva in nato poleg Pavletove najbolj aktivistična v narodnoosvobodilnem gibanju v vasi je bila Štrumbljeva hiša, Sarsko št. 7. Domača hčerka je pozneje v lastnoročno pisani izjavi zapisala: "Takoj od začetka (1941) smo bili cela družina usmerjeni proti okupatorju."² Večina družinskih članov se je neposredno vključila v NOB in vojno so preživeli le redki. Gospodar Janez je bil ob začetku vojne že mrtev, mati Marija je z otroki sama vodila kmetijo. Konec vojne sta dočakala sin Martin in hčerka Angela. Prvi (rojen 30. 9. 1912) je bil od leta 1942 do konca vojne, razen v času internacije na Rabu, borec NOV, druga (rojena 1921) pa je bila aktivistka od 1942 (mladina, AFŽ) in delala nazadnje na ROOF Barje. Najstarejši sin Franc (rojen 3. 7. 1907) je umrl leta 1943 na Rabu, Jože (rojen 6. 3. 1911) je ob kapitulaciji kraljevske Jugoslavije prišel v nemško ujetništvo in onemogel ter bolan umrl 4. avgusta 1945 na Švedskem, sin Jakob, izučen krojač (rojen 6. 8. 1914) je maja 1942 odšel v partizane in bil med italijansko ofenzivo ranjen pri Pijavi Gorici ter nekaj dni pozneje umrl (julija 1942). Sin Alojz (rojen 4. 6. 1909), tragični junak prispevka, je bil prvi aktivist OF v vasi, sekretar TOOF, z Rabsko brigado se je vrnil iz internacije in bil v noči od 19. na 20. december 1943 obstreljen v domači hiši in nato pred gospodarskim poslopjem pokončan. Ker so bili edina hiša v vasi, ki je imela radio, je bila med drugim Alojzeva aktivistična naloga, da je posredoval vesti, oziroma so pri njem poslušali radijske vesti člani barjanske tehnike (Ivan in Martin Žagar ter Herman Jakopič).

Dogajanje, ki je pripeljalo do Štrumbljeve smrti, se je začelo 19. decembra 1943. Šimen (J. P., rojen 8. 8. 1912), rajonski obveščevalec in član poverjenišтва VOS rajona Barje, je nameraval izvesti mobilizacijsko akcijo na Sarskem. Z vabilom, da bodo zvečer pri Štrumbljevih, kjer so tedaj bili doma le mati, Alojz in Angela, poslušali radijske vesti, je za pohod pridobil tudi dva člana 2. voda 2. čete

---

¹ Ferdo Gestrin: *Svet pod Krimom*. Ljubljana 1993, str. 26-28, 31, 85.

² Rokopisna izjava Alojzeve sestre Angele po izidu knjige *Svet pod Krimom*; po izjavi so povzeti tudi podatki o njenih bratih.

Varnostnega bataljona VOS iz Velikih Lašč, Matevža (S. O., rojen 4. 11. 1909) in Pilota (L. E., rojen 28. 3. 1921). Popoldne med 15. in pol 16. uro so prišli v vas. Mobilizacijska akcija se je kmalu izjalovila, pohajanje iz hiše v hišo (pri Teglu, pri Kramarju, pri Rutarju) pa je pripeljalo do popivanja, ki so se mu priključili še nekateri domačini. Žganje so kupili pri Rutarjevih, Sarsko 6 (lastnik Anton Božnar), kjer so tedaj kuhali žganje. Večino žganja so popili trije člani VOS. Že precej opiti in deloma s težavami v želodcih po zaužiti (morda ne več dobri) skuti so prišli z nekaterimi domačini k Štrumbljevim, kjer so poslušali radijske vesti in tudi nemška poročila, ker je Pilot obvladal nemščino. Tudi tu so se nalivali z žganjem in predvsem Matevž se je opijanil do onemoglosti. Ko je Šimen, vodja pohoda, odšel k sosedu spat, je pri Štrumbljevih stekel prvi del tragičnega dogajanja. V prisotnosti več domačinov, med njimi J. T., Sarsko 13 (rojen 22. 2. 1903), in A. K., Sarsko 2 (rojen 29. 6. 1909), ki naj bi bila po izjavi Alojzeve sestre Angele do kapitulacije Italije vaška stražarja, sta opita Matevž in Pilot začela razkazovati svoje revolverje in streljati, tako da sta razbila okno in zbila dele ometa z zidov. Ena izmed pištol se je znašla v rokah domačina J. T., ki je nato Alojza Štrumblja ustrelil, po nesreči ali premišljeno, v prsi.

Temu je sledil drugi del tragedije v noči na 20. december. Da bi dejanje zakrili, so se prisotni dogovorili, z dogovorom naj bi se pozneje strinjal tudi Šimen (J. P.), ko se je po streljanju vrnil na kraj dogajanja, da bodo za dogodek okrivili Nemce, ki naj bi streljali s ceste proti Turjaku in zadeli Štrumblja. Toda Alojz je bil še živ. V soglasju z dogovorom o namišljenem nemškem streljanju sta A. K. in sovaščan Hočevnar ranjenca odvela iz hiše do gospodarskega poslopja, kjer so ga s puškinnimi strelji pokončali. Izven hiše naj bi streljali Pilot ter J. T. in A. K., ki sta vzela puški obeh prisotnih vosovcev. Če je bil prvi del tragedije morda lahko nesreča, je bil ta del nedvomno naklepni umor. Po vsem tem so vsi trije člani VOS še ponoči zapustili Sarsko in odšli menda v Škrilje.

O dogodku, seveda kot so se dogovorili, je vodja pohoda Šimen (J. P.) šele naslednji dan javil sekretarju rajonskega komiteja Barje Radu Škrabi-Gorazdu. S tem se je začel sorazmerno dolg postopek preiskave in sodbe, ki se je zaključil šele v začetku aprila 1944. Gorazd je začel zasliševati udeležence patrolje takoj, vsekakor pa tretji dan po dogodku. Bil je zasliševalec, ki je kot prvega zaslišal voditelja patrolje Šimna (J. P.). Čeprav zapisnika v gradivu nisem našel, sem po nadaljevanju preiskave prepričan, da je Šimen pri zasliševanju vsebinsko sledil dogovoru na Sarskem. Gorazd je zaslišal tudi Pilota in Matevža, pa J. T., A. K. ter celo sovaščana Boltežarja. Ko je bil za vodjo rajonskega poverjenišva VOS na Barju imenovan Davorin Renko-Martin in je bil Šimen, vsekakor v zvezi z Štrumbljem, januarja 1944 razrešen svoje funkcije, je VOS prevzel preiskavo in jo vodil vse do predaje obtožencev pristojnemu sodišču. Martin je bil v preiskavi izredno prizadeven; 22. in 23. januarja je zaslišal vse tri člane VOS.

Zapisnik zaslišanja Matevža se glasi: *"Matevž je šel s Pilotom in Šimnom na Sarsko radi mobilizacije in Pilot tudi, da bi poslušal radio. V vas so prišli med 3. - 1/2 4. uro pop. Na(j)prej smo odšli k Teglu (t.j. Boltežarjevim), kjer je bil tudi A. K. Tu je gospodar prinesel skuto in nekaj čez 1/2 l žganja, kar so vse pripravili. Ob mraku (med 5 in 1/2 6. uro) so šli poslušat radio k Štrumbljevim. Šimen in Matevž sta odšla takoj nazaj k nekemu vaščanu (imena se ne spominjam), kjer sta tudi dobila ponudeno žganje, katerega pa Matevž ni pil, ker mu je bilo že slabo po skuti in*

žganju, ki ga je dobil pri Teglju. Pozneje je šel poslušat radio, kjer sta oba s Pilotom dremala. Matevž pripoveduje, da je naenkrat zaslišal nekaj strel, katerih eden je padel tudi skozi okno v njuno sobo. Kakšni strelji so bili in koliko jih je bilo, ne more povedati, kar se ne spominja radi omotice, v kateri se je nahajal.

Ko sta se s Pilotom ob streljih zbudila iz dremavice, sta na slepo pričela streljati po sobi. Razloga za streljanje ne ve povedati. Nekaj časa po streljanju je prišel v hišo najprej A. K., pozneje tudi drugi domačini. Ker ni bilo od nikoder Štrumblja Lojzeta, je mati začela spraševati zanj in tarnati. A. K. ji je na to tarnanje odgovoril, da bo že prišel sin, saj ni otrok, da bi se zgubil. V tem so prišli v vas tudi 3 partizani, ki so trdili, kakor so pozneje pripovedovali Matevžu, da so videli Matevža zunaj bruhati, kar pa Matevž zavrača, češ, da sploh ni mogel bruhati, čeprav bi rad. Pravi, da mu je bilo po skuti ves čas slabo, tudi še takrat, ko so že odhajali iz vasi. Matevž še pripoveduje, da so imeli najprej po Šimnovem predlogu namen ostati celo noč v vasi in tam prespati, da pa so potem zopet na Šimnov predlog odšli ponoči."

Pilotovo zaslišanje istega dne pa je zapisal takole: "Ob 3. uri popoldne smo prišli v vas (Matevž, Šimen in jaz) ter se sestali pri Teglju z vaščani. Tu sta bila navzoča tudi Štrumbelj Lojze in K. Spili smo približno 1 liter žganja ter jedli skuto. Okrog 1/4 6. ure smo šli vsi trije (Pilot, Šimen in Matevž) poslušat radio. Jaz sem ostal pri Štrumbljevih, Šimen in Matevž pa sta takoj odšla v vas, kamor sem jih prišel takoj po 6. uri tudi jaz iskat. Šimen je še ostal pri Rutarjevih ter dejal, da bodo v vasi prespali. Matevž pa je odšel z menoj k Štrumbljevim poslušat radio.

Štrumbelj je odšel od Teglja naravnost domov in ostal doma, ob 6. uri pa je šel meni pokazat, kje sta Matevž in Šimen. Ko sem jaz poslušal radio, so ga tudi prišli poslušat 3 partizani. Matevžu je bilo slabo od skute in žganja. Domačini so prihajali in odhajali. Pozornost na to, kdaj in s kom je kdo odšel ni nihče polagal. Končno sva ostala z Matevžem sama v sobi. Približno med 9. in 10. uro zvečer je pričelo zunaj streljati. Jaz sem slišal samo 1 strel, ne morem pa izjaviti, kakšen strel je to bil, ker je igral radio in sem bil tudi malo omotičen od spanja, ker sem že dremal. Ker sva bila nekoliko 'fajhtna', sva streljala v strop in stene. Nato sva šla pred hišo, ker pa je bilo vse mirno, sva se vrnila. Nato sta prišla Tegelj in K., ki je izjavil, da je slišal ropotanje strel, na strehi. Meni se zdi, da je bila smer strele od ceste.

Šimen je prišel k Štrumblju 15-30 minut po streljanju, nato smo se vsi trije poglobili, da zaspimo na klopi in peči. Ko se je Štrumbljeva mati zanimala, kje je njen sin, sta jo Tegelj in K. mirila, da ni nič hudega, če ga ni ter da bo že prišel. Materi se je zdelo čudno, ker sin ni imel navade izostajati. Ko je bil Šimen mnenja, da bi šli pogledat, kaj je s Štrumbljem, sta mu Tegelj in K. odgovorila, da ga nima smisla iskati, ker ne vedo, v kateri hiši je. Na ponovna vprašanja matere, je Šimen izjavil, da gredo domov. Res smo odšli, toda, ker smo pozabili orehe, sem se jaz vrnil. Mati je še vedno jokala, kar sem ob povratku povedal tudi Šimnu, nakar je ta vzel Matevžu baterijo, da ga bo šel poiskati. Iskat ga je šel skupno s Tegljem in K., ter so ga tudi našli nad hišo v vrtu poleg kozolca, mrtvega s prestreljeno glavo. Z Matevžem sva čakala izven vasi ob poti na Šimna, ki se je čez 10 -15 minut vrnil ter povedal, da so našli Lojzeta mrtvega. O dogodku nismo potem več razpravljali."

Zapis Šimnovega zaslišanja dan pozneje pa se glasi: "Vprašal sem tov., če bodo šli kaj v patrolo, da bomo šli lahko istočasno poslušat radio na Sarsko. Pilot, ki zna

nemško, naj bi šel tudi z nami. Okoli 3. ure pop. smo odšli ali prišli (če se spominjam točno) k Tegljevim Pilot, Matevž in jaz, kjer se je nahajal že K. Ker so ravno imeli skuto, so nam z njo postregli. Naročili smo tudi 1/2 l žganja, za katerega naj bi vsak nekaj prispeval. Spominjam se pa ne, ali ga je potem kdo plačal ali ne, vsaj jaz nisem nič prispeval.

Ko se je pričelo mračiti, smo odšli k Štrumbljevim poslušat radio. Tu so bili mati, Lojze, mi trije in Boltežar. Matevžu se je najbolj poznalo, da je vinjen in je tudi bruhal. Tu smo poslušali radio kako uro, nakar smo šli na predlog Teglja in K. k Rutarjevim: Pilot, Matevž, K., jaz, za Martina se pa ne spominjam ali je šel z nami ali ne, pa tudi pri Rutarjevih ga nisem opazil. Pri Rutarjevih so bili doma samo domači, t.j. oče, mati, hči in 1 sin. Tam smo bili več ko 2 uri (se ne spominja točno). Jaz sem ostal pri Rutarjevih, kjer sem šel tudi spat, dočim so ostali, t.j. Matevž, Pilot, K. in Tegelj (za Štrumblja se ne spominjam) šli k Štrumbljevim ponovno poslušat radio, tako, da smo ostali pri Rutarjevih samo domači in jaz.

Ne spominjam se, ob kateri uri sem se zbudil. Pri mizi sta sedela T. in Tegelj ter pila žganje, ki sta ga ponudila tudi meni, a sem ga odklonil. Tegelj mi je še rekel, naj grem s K. večerjat, kamor smo tudi šli. Pri K. smo bili kakih 20 min., nato pa smo odšli k Rutarjevim (K., T. in jaz), kjer pa je bilo zaprto, za to smo odšli dalje k Štrumbljevim. Med potjo je K. dejal: 'Od ceste sem je streljalo, da so kuglje ropotale po opeki in strehi. (Jaz streljanja nisem slišal, ker sem medtem spal pri Rutarjevih.)

Ko smo pri Štrumbljevih vstopili, je ležal Pilot na peči, Matevž pa pri peči, radio je igral. Kadilo se je. Omet od stropa je ležal na tleh, stročnice (hilzne od Berette) prav tako, okno preluknano - vse to so bili sledovi streljanja v sobi. 'Zunaj je pričelo pokati, zato sva tudi midva streljala', pravita Matevž in Pilot. 'Kje je Lojze? Čudno, da ga ni. Kaj če bi kaj zadelo zunaj?', je takoj nato spraševal K. Nato je pričel spraševati mater, ki je tudi ležala v sobi po Lojzetu. Mati je prav tako slišala strele, za to je postala zelo nemirna, ko ni bilo sina domov, ki se po navadi ni nikjer dolgo zadrževal. Prav tako kot mati je pričel K. prigovarjati, naj gredo z baterijo pogledat po vrtu. Jaz sem šel s K., pa nisva ničesar našla, ker me je K. povsod drugod vodil, samo tam ne, kjer je pok. Lojze res ležal, kot smo to pozneje ugotovili. Nato sta iskala še K. in mati, nakar se vrnejo še Tegelj in menda Boltežar z jokajočo materjo.

Jaz sem se naveličal tega jokanja, zato smo se pripravili, da gremo domov. Zavili smo okrog hiše (mi trije), ko je mati istočasno naletela na drugem koncu na mrtvega sina. Jaz sem vzel od tov. baterijo, ter se vrnil, da vidim situacijo. Lojze je ležal na pol postrani in pol vznak, klobuk mu je ležal ob glavi, iz nosnic mu je tekla kri, na laseh pa strnjena kri. Po kasnejšem pripovedovanju sem zvedel, da je dobil strele v vrat. Nato sem se vrnil k Pilotu in Matevžu, da smo šli domov v Škrilje. K. je izjavil, da je zvedel za Lojzetovo smrt šele naslednji dan, čeprav smo šli istočasno iz hiše, toda on je šel v nasprotno smer.

K. je grozil sestri pok. Lojzeta, češ, da mora govoriti, da je brat umrl, ne pa, da je bil ustreljen.

Naslednji dan sem javil sekretarju RK, da je bil Lojze ustreljen. K. se mi zdi propalica, ki je zmožen vsega. Je potuhnjen, pokvarjen tip, ki je vedno pripravljen s podkupovanjem, da drugi zanj nekaj store, in (prav on) se pa vedno dobro 'zmaže'. V septembru 43. je prišel iz Rabske brigade, da sedaj ni bil mobiliziran. Bil je že

tudi v Ljubljani, ter se razgovarjal z belogardistom Šteblajem iz Iške vasi v neki gostilni. T. in K. se zelo dobro razumeta.

Pri Štrumblijevih je bil (K.) kake 4 x, ter je bil z njimi v dobrih (norm/alnih/) odnosih.

Tov. Šimen se vedno zagovarja, da se ne spominja točno časa in oseb, češ, da je navedel vse že ob svojem prvem zaslišanju (Gorazdu) sedaj je pa že pozabil.³

Zavoljo sicer manjših razlik v izjavah vseh treh članov VOS pri zaslišanju, prav tako pa tudi zaradi tega, ker je ugotovil, da sta civilista T. in K. sodelovala pri dogajanju, a nič manj tudi iz dolžnosti kot rajonski poverjenik VOS, je Martin vsaj do začetka februarja o celotni zadevi obvestil Okrožno komisijo VOS v Ribnici, ki je začela po svoje stvar raziskovati.

Medtem je Pilot verjetno zaslutil, da bo šla raziskava v drugo smer, kakor so si zamislili, in je že 2. februarja 1944 poslal načelniku Okrožne komisije VOS Ribnica naslednji dopis: "Tov. Karlo, zvedel sem, da se morajo ponovno javiti vsi piloti v XV. divizijo zaradi ponovne razdelitve službe. Prosim Te, če mi dovoliš, da pustim službo pri VOS in se tudi jaz prijavim. Ker je stvar nujna, Te prosim, da mi izdaš propustnico, nakar bi takoj krenil. Če morda veš, kje se nahaja XV. divizija, mi sporoči. Prosim za odgovor z obratno pošto. Smrt fašizmu - Svoboda narodu. Pilot."⁴

Martin se je v začetku februarja še poglobil v preiskavo in je 7. februarja 1944 pred pričami zaslišal Marijo, ženo osumljenega K., in pokojnikovo mater ter Antona Božnarja-Rutarja, kjer so osumljenci dobili žganje. Pomembni za nadaljnji potek preiskave sta bili izjavi prvih dveh. Zapisnik o zaslišanju Marije K. z dne 7. 2. 1944 se glasi:

"Imenovana je žena soudeleženca pri usmrstitvi tov. Štrumblija tov. K.

Zasliši se jo v gornji zadevi.

Nekako ob pol 12. uri sta prišla domov moj mož in J. T. Nista izgledala pijana, pač pa je vzbujal pozornost T., ki je bil zelo prepaden. T. je šel po hiši enkrat gor in dol ter se nato podal proti domu. Takoj, ko sta vstopila, je moj mož rekel: "Štrumbelj je ubit". Jaz mu nisem verjela.

Ko je T. odšel iz hiše, je vabil s seboj tudi mojega moža. Moj mož pa se je uprl in ni hotel iti z njim. Šla sem za T. pred prag na malo potrebo in sem že opazila, ko je T. v svoji hiši, ki stoji vis a vis naše, prižgal luč in se začel sprehajati po sobi. Bilo me je groza, a sama nisem vedela zakaj. Z možem sva šla spat in je v tistem času moj mož jokal. Pripovedoval mi je, kako sta živela s pokojnikom na Rabu v internaciji, kako sta bila doma prijatelja itd.

Na moje prigovarjanje mi je moj mož povedal potek dogodka: Pri Štrumbliju v kuhinji so sedeli z mojim možem T., Štrumbelj in še dva partizana. Poslušali so radio. Ali so pili, ni povedal. Partizana sta začela streljati. Enega partizana je T. prosil, naj mu da pištolo. Partizan je to storil. T. je nekaj časa manipuliral s pištolo, ki se je naenkrat sprožila in je naboj zletel v pok. Štrumblija. Rekel mi je še: "Žena srečo imaš, ker je malo manjkalo, da ni zadel mene. Kdo bi se potem brigal za tebe in otroke."

Ko je bil pok. Štrumbelj zadet, se je naslonil na mizo in rekel: "Jezus, ustrelil si me." Moj mož ga je prijel za ramo in mu rekel: "Lojze, saj nisi ustreljen." Štrumbelj

³ Arhiv ministrstva za notranje zadeve (dalje AMNZ), fond 301-18/ZA/III, str. 271/2 - 22. in 23. 1. 1944.

⁴ Prav tam, str. 399 - 2. 2. 1944.

je prosil, da bi poklicali njegovo mater, dočim so drugi dejali, da naj jo ne kličemo. Štrumbelj je prosil za vodo in jo je popil pol dane posode.

Nato je rekel moj mož, da je šel domov. Moj mož ni nič rekel, da bi bila navzoča še Hočevar in Boltežar. T. je bil prišel iz Iga.

Resničnost gornjih navedb potrjujem Marija K. l.r. Priče: Šimen l.r., Boltežar Franc l.r., Martin l.r."

Istega dne pa je Marija Štrumbelj, mati pok. Alojza Štrumblja, o kritičnem večeru izpričala naslednje: "Kritičnega večera do 7. ure sem bila v kuhinji. Pri radio aparatu jih je bilo več, nekaj domačinov in nekaj partizanov. Okrog 7. ure sem šla spat. Kmalu sem zaslišala streljanje v kuhinji in v veži. Med tem streljanjem sem čutila, da je stopil v hišo sin, katerega sem vprašala, kdo strelja. Sin je nekaj zamrmral, a ga nisem razumela.

Kasneje je prišel Boltežar, ki je gledal na posteljo, ali spi na njej Lojze. Lojzeta ni bilo. Za njim je prišel K., katerega sem vprašala, kaj išče. Začel me je spraševati, kje se nahaja Lojze, kam hodi. Rekla pa sem, da ne vem, kje se nahaja sin. Malo pozneje sem šla s K. gledati k sosedu Petriču in od tu k Boltežarjevim. Sina nisva našla.

Pri Boltežarjevih sem vprašala, kje bi bil sin. A niso vedeli povedati. Za mano je prišel tudi K., ki je rekel Boltežarju Francu: "Oprat se pojdi k Rutarju". Stari Boltežar se je tedaj zagnal iz postelje z besedami: "Kaj misliš, da ga je naš".

Šla sem ven k Kaduncu, kjer sem tarnala, da ni Lojzeta. Ko sem prišla domov, je bil tu že K. Partizani pa so ležali na peči in ob peči.

Kasneje sem sama iskala okoli poslopij in sem našla sina mrtvega pri kašči. Prijela sem ga za glavo ter imela takoj krvave roke. Poklicala sem sosede na pomoč. Prišel je Boltežar Franc st., s katerim sva ga hotela preobleči, kar se je delno zgodilo. Preoblekli smo ga samo v druge hlače in telovnik. Med opravičkom mi je Boltežar st. rekel: "Najbrž ti ravno tako veš kot jaz, a povedati ne smemo."

Po telesu ga nismo gledali. V glavo je bil večkrat ustreljen. Desno oko je bilo dvakrat prestreljeno. Na desnih sencih dve ranici, na sredi čela ena in na levem sencu ena. Tudi ena v ušesu, menda desno, je bilo prestreljeno.

Stari Boltežar Franc je izjavil pred Švigelj Marijo, gostilničarko na Pijavi Gorici, in Pavlo Štrumbelj iz Iga 100 na Pijavi Gorici pred 14 dnevi, da ve kdo je sina usmrtil, a ne bo povedal, ker so otroci poleg.

Resničnost izpovedb potrjuje: + (za) Marijo Štrumbelj, podpisal Martin priča l.r., Šimen l.r."⁵

Gornje zasliševanje je dalo že precej več podatkov o resničnem dogajanju pri Štrumbljevih in na Sarskem nasploh, čeprav ne prva niti druga zasliševanka nista bili neposredno vključeni v dogajanje. Istočasno s temi zasliševanji je posegla, vsekakor po Martinovem obvestilu o tragičnem dogodku, v potek preiskave tudi Okrožna komisija VOS Ribnica. Načelnik komisije Karlo je namreč istega dne izdal nalog za aretacijo Šimna in Pilota. Komandirju varnostnega voda v Velikih Laščah Radku (Radko Žumer) je dal ukaz za aretacijo obeh. Za Pilotovo aretacijo mu je poslal dva pripadnika VOS iz Ribnice. Osumljenca naj primejo, razorožijo in zvezanega, z vsem kar ima, pripeljejo pred komisijo. Za Šimnovo aretacijo pa naj iz svojega voda izbere zanesljiva varnostnika in Šimna podobno kakor Pilota pri-

⁵ Prav tam, str. 411/2 - 7. 2. 1944.

peljejo v Ribnico. V istem ukazu oziroma pismu je načelnik naročal tudi rajonskemu poverjeniku na Barju Martinu, naj na komisijo pošlje vse gradivo, ki ga je dotlej zbral o zadevi Štrumbelj. Celotno akcijo so morali izvesti v največji konspiraciji.⁶ Hkrati je načelnik okrožne komisije Karlo sporočil tudi Centralni komisiji VOS, kaj se je 19. decembra 1943 dogajalo na Sarskem. Obenem jo je seznanil z rezultati dotedanjih zasliševanj Šimna, rajonskega obveščevalca rajona Barje, Pilota, komisarja varnostne čete v Velikih Laščah in Matevža, vodnika v tej četi. V dopisu je poudaril, da so izpovedali več ali manj enako, namreč, da nič ne vedo. Sporočil pa je tudi mnenje okrožne komisije o krivdi vseh treh. Obdolžila jih je: 1. da niso izvršili svoje dolžnosti in takoj sami začeli s preiskavo ter aretirali oba civilista J. T. in A. K. iz Sarskega, ki sta bila v sobi, ko se je tja vrnil Pilot in videl, da je Štrumbelj ranjen, 2. da sta Pilot in Matevž zamolčala potek dogodkov z izgovorom, da sta bila pijana do nevednosti, in 3. da vsi trije niso izvrševali partijske dolžnosti. Karlo je Centralni komisiji VOS javil, da je izdal ukaz za aretacijo vseh treh osumljencev, za katere predvidevajo po končani natančni raziskavi smrtno kazen. Prav tako pa je okrožna komisija pripravljena dati na razpolago Področnemu vojaškemu sodišču vse izjave obtoženih za razpravo proti J. T. in A. K.⁷

Hkrati je tekel postopek tudi proti J. T. in A. K. Že 4. februarja sta bila oba, morda v vasi Boštetje pri Velikih Laščah, zaslišana, potem ko so ju prijeli in sta bila pod stražo. Rajonski poverjenik VOS Davorin Renko-Martin je 9. februarja poslal okrožni komisiji v Ribnici vse zapisnike o zadevi Štrumbelj.⁸ Vendar zapisnika o zaslišanju obeh civilnih osumljencev v gradivu nisem našel. V naslednjih dneh so ju odpeljali na sedež okrožne komisije, kjer so ju zaprli in 13. februarja zopet zaslišali. Tam so se morda do tega datuma znašli tudi že aretirani ostali trije osumljenci. Vsaj Šimen je bil v zaporu okrožne komisije VOS že 11. februarja 1944. Zaslišanje obeh civilnih osumljencev je prineslo vrsto novih osvetlitev k dogajanju. Zavaljo tega in ker sta to edina njuna ohranjena zapisnika, ju v celoti objavljam:

Zapisnik, sestavljen dne 13. II. 44. v zadevi zaslišanja tov. A. K. (...) Zaslišan v zvezi umora tov. Štrumblja Lojzeta s Sarskega 7.

Kdo je bil navzoč pri Štrumbeljevih ob času dogodka? - Navzoči so bili K., T., Štrumbelj Lojze, Pilot, Matevž, Hočevar, Boltežar ni bil navzoč.

Kakšne so bile okoliščine ob času streljanja in potek dejanja? - Nekaj po 8 uri zvečer sta Pilot in Matevž začela brez razloga streljati v strop in v steno. Na poziv T. in K. je Pilot nehal streljati in lje/ spravil pištolo, Matevž se je pa približal, nakar sta se s pištolo začela igrati T. in Štrumbelj. Ko se je sprožila, sta imela T. in Štrumbelj oba roke pri pištoli. Kdo je sprožil, ne morem reči. Štrumbelj je bil ranjen v glavo, sredi čela ob lasišču.

Koliko pištol je bilo v kuhinji? - Pištolo sta imela samo Pilot in Matevž, vsak svojo.

Koliko strellov sta dala Pilot in Matevž? - Oba skupaj sta oddala okrog 20 strellov.

Kdo je predlagal, da se nese ranjenega Štrumblja ven? - To sta predlagala Matevž in Pilot in sicer prvi Pilot.

⁶ Prav tam, str. 270 - 7. 2. 1944.

⁷ Prav tam, str. 267 - 7. 2. 1944.

⁸ AMNZ, F 301 - 18/ZA/IX, str. 772 - 9. 2. 1944.

Kaj ste naredili, ko je bil Štrumbelj ranjen? In ali je bil še živ? - Videli smo, da je bil ranjen v glavo, nakar sem mu jaz ponudil vode, ki je ni pil. Tedaj sta že Pilot in Matevž predlagala, da ga odnesemo ven, da ne bo mati videla, kaj se je zgodilo in da sta onadva kriva, ker sta dala pištoli. Vsi smo mislili, da je že mrtev, ker ni dal od sebe nobenega glasu. Ven sva ga nesla jaz in Hočevar. Položila sva ga na pot med kaščo in podom, kamor sta naročila položiti Matevž in Pilot. Ko sva se s Hočevarjem vrnila, je šel Hočevar domov, jaz sem pa še ostal. Pilot in Matevž sta šla tedaj ven in padli so strelji. Ko sta se vrnila, se nismo o Štrumblju nič več menili, samo po Pilotovem in Matevževem predlogu smo se zmenili, da bomo o dogodku molčali in rekli le, da je bilo streljanje s turjaške ceste, ob čemer je najbrže padel Štrumbelj.

Kam si šel po vsem tem? - Na jadikovanje Štrumbljeve matere sem šel z njo iskat sina najprej k Pavletovim, potem k Boltežarju, nato pa sem mater spremljal domov k njej in šel nato tudi sam domov, kamor sem prišel okrog 11 ure.

Na vprašanje in dolgo razpravljanje in po protislovjih ljel bil vprašan, kdaj šel z Šimnom domov večerjat? - Prva izjava: Še pred streljanjem. 2. izjava: Po streljanju šel z materjo Štrumbljevih iskat po vasi sina in Šimna videl šele ob povratku k Štrumbljevim, nakar sem šel takoj domov. 3. izjava: Šimna sem povabil na večerjo (besedilo zbrisano).

Kaj veš povedati o Pilotu? - Ko smo prišli 4. tm. na zaslišanje v neko vas, sem sedel bolj ob strani, je prišel k meni Pilot in mi dejal. Kam greste? Odgovor, na sodišče. Zakaj? Saj veš, kaj se je zgodilo. Kaj si morda povedal, je vprašal Pilot. Dejal sem: ja. Sumijo mene in T., kar pa ne moreva prenašati. Pilot je vprašal: Ali si tudi povedal, da sem ga jaz streljal zunaj. Odgovor: Nisem rekel, da si ga ti, ker ne vem, zunaj sta bila z Matevžem in ne vem, kdo je streljal, ali si ga ti. Nato je odšel.

Izjavo sem podal brez pritiska in je resnična." Zasliševali: (brez podpisa). Obtoženec: (brez podpisa).

Zapisnik, sestavljen dne 13. II. 44. v zadevi zaslišanja tov. J. T. (...) Zaslišan v zvezi z umorom tov. Štrumblja Lojzeta iz Sarskega:

"Kdo je bil navzoč pri Štrumblju, ko se je streljalo? - Navzoči so bili: K., Pilot, Matevž, Hočevar, Štrumbelj in jaz.

Kdo je začel streljati in zakaj? - Začela Matevž in Pilot, prvi?. Kazala s tem korajžo. Koliko strelav, ne vem. Jaz in menda K. (sua) rekla, naj nika ne streljata, ker je lahko kakšna nesreča.

Koliko pištol je bilo v kuhinji? - Spominjam se samo dveh pištol: Matevževe in Pilotove. Jaz sem imel v rokah menda Matevževo, Pilot jo je spravil šele, ko je bil Štrumbelj že ustreljen.

Kako ste držali v rokah pištolo, ko je padel strel v Štrumblja? - Po tem kako je kazal T., je bila cev obrnjena proti Štrumblju, toda je nemogoče, da bi od tega dobil smrtni strel v glavo. Trdi pa T., da je bila rana na čelu.

Kaj ste ukrenili po strelu? - Razprli so mu srajco, kdo, ne vem? Rano so opazili na glavi, kdo, ne vem. Vsi so rekli, da je ubit.

Kdo je nesel Štrumblja ven? in zakaj? - Hočevar in K.. Pilot, K. in Matevž so se razgovarjali in sklenili, da bodo Štrumblja nesli ven. Nesla sta ga K. in Hočevar. Ko sta prišla nazaj, sta šla Pilot in Matevž ven in zunaj streljala. Zopet sta se vrnila in rekla, naj greva s K. h kozolcu in tam s puškami streljava, kar sua res napravila. Za

nama je šel tudi Pilot in Matevž. Medtem ko sva midva zunaj streljala, sem slišal tudi strele, 4 ali 5, iz smeri, kjer je ležal Štrumbelj. Matevž je bil v kuhinji.

Kam si šel po streljanju? - Po streljanju sem šel k Rutarju s K., kjer je bil tudi Boltežar in Šimen. Predno sva s K. šla, smo se v kuhinji še menili.

Kdo je nagovarjal Pilota in Matevža, da gresta ven še enkrat ustreliti Štrumblja? - Tega se ne spomnim, ker so oni stali s K. skupaj, jaz pa sem sedel posebej.

*Kaj veš o Šimnu in njegovi pištoli? - Ponoči smo s K. in Šimnom prišli k Štrumb-
ljevim in je v kuhinji Šimen spraševal, kaj pomenijo streli v zid. Nihče mu ni povedal
resnice, ampak tisto, kar smo se zmenili. Medtem je zapazil svojo pištolo in opasač
ter se opasal, medtem se pa razgovarjal s Pilotom, Matevžem in K. o pištoli, drugega
ne vem.*

*Kaj veš o Boltežarju? - Ne vem nič. Kriv on ni. Zakaj ga je K. pozval, naj si gre
umit roke, ne vem.*

*Ali veš kaj o razgovoru Pilota in K. 4. t.m.? - K. mi je o tem pravil samo, da je
Pilotu rekel, da bo povedal po resnici. Drugega nič.*

*Izjavo sem podal brez pritiska in je resnična." Zaslisevali: (brez podpisa).
Obtoženec: (brez podpisa).⁹*

V zvezi s tem zaslišanjem je vsekakor zahteva okrožne komisije, datirana z istim datumom, naj rajonski poverjenik VOS (Martin) izvrši naslednje poizvedbe, ki jih zahteva Področno vojaško sodišče Ribnica. Ker je za končno presojo krivde osumljenih Pilota, Matevža in Šimna treba ugotoviti, kakšni so bili njihovi odnosi do obeh soobtožencev T. in K., naj to poizve. Iz istega vzroka naj s pomočjo VOS poizve o prejšnjem življenju S. O. (Matevž) in J. P. (Šimen) ter njuno vlogo v javnem življenju ter odnos do soseščine. Razčistiti je treba tudi izjavo T., da mu je Boltežar po izjavi nekoga drugega dejal, da bi se Štrumbelj do 9. ure zvečer lahko odkupil smrti. Izjava kaže na naklepni umor in je treba v zvezi s tem zaslišati Franca Boltežarja st. Tudi to zaslišanje naj se izvrši s sodelovanjem pristojnih organov VOS. Zadeve naj bi rešil v treh ali štirih dneh in rezultate naj bi poslal po kurirju, ki je prinesel sporočilo in čakal na odgovor.¹⁰

V dneh od 13. do 15. februarja je Okrožna komisija VOS predala Področnemu vojaškemu sodišču Ribnica oba osumljena civilista, 16. februarja pa še vse tri obtožene člane VOS, o čemer je pisno sporočila tožilcu Viktorju Damjanu. Vse gradivo pa so že pred tem datumom izročili tožilcu osebno. Istočasno so ga obvestili, da vse tri obtožujejo za naslednje delikte: Šimna, Pilota in Matevža, da so se opili tako, da niso bili svestni svojih dejanj. Pilota in Matevža, da sta proti pravilom dala puški T. in K., ki sta z njima streljala. Šimen pa je odložil samokres z opasačem in ni vedel, kje ga ima. Pilot in Matevž sta neupravičeno streljala s samokresoma v zaprtem prostoru na Sarskem. Šimen, Pilot in Matevž so namerno zatajili ves dogodek in so o njem poleg tega dali na prvem zaslišanju 22. in 23. januarja povsem napačno izpoved. V pismu so tudi prosili, naj sodišče z obsodbo osumljencev počaka, da mu bodo poslali mnenje Centralne komisije VOS. Dopisu

⁹ AMNZ fond 301 - 18/ZA/III, str. 409/10 in 418/19 - 3. 2. 1944.

¹⁰ Prav tam, str. 385 in 425 - 13. 2. 1944.

so dodali še dve Šimnovi pismi, ki jih je pisal 11. in 16. februarja iz zapora, eno v zvezi s pištolo, drugo, obtežilno, v zvezi s Pilotom.¹¹

S prenosom zasliševalnega gradiva in s predajo obtožencev Področnemu vojaškemu sodišču Ribnica se je v procesu končala vloga preiskovalnega telesa, ki

so ga predstavljali organi VOS, kolikor seveda vpliv Centralne komisije ni segel na samo sodišče. Zadevo je prevzelo pristojno sodišče.

V času neposredno po kapitulaciji Italije se je ob utrditvi vojaške in civilne oblasti na osvobojenem ozemlju organizirala tudi sodna oblast. Pri vseh komandah področij so bila že okoli srede septembra 1943 ustanovljena stalna Področna vojaška sodišča, ki naj bi razbremenila brigadna in odredna sodišča. Podrejena so bila Višjemu vojaškemu sodišču, to pa je bilo podrejeno sodnemu oddelku pri Glavnem štabu NOV in POS. Področna sodišča so poslovala po Pravilniku o organizaciji in poslovanju področnih vojaških sodišč z dne 20. novembra 1943, ki so ga dopolnili in deloma spremenili 19. januarja 1944. V razliko od pravilnika za brigadna in odredna vojaška sodišča je moral biti pri vsakem področnem sodišču kot član tudi diplomiran pravnik. Izrekati so mogla tudi smrtne obsodbe, izvršbe pa so bile možne šele po potrditvi prvostopenjskih sodb po Višjem vojaškem sodišču. Še posebej je bila potrditev obvezna pred izvršitvijo smrtnih kazni nad pripadniki NOV in POS.¹²

Področno vojaško sodišče v Ribnici je takoj po 16. februarju začelo obravnavati Štrumbeljev primer s Sarskega. Neposredno po tem datumu so ponovno zaslišali vse tri osumljene člane VOS. Sodeč po zapisnikih, ki pa, žal, niso datirani, so se obtoženi odrekli prvotni izpovedi, vsekakor pod vplivom ugotovitev preiskovalnega postopka, in prikazali bolj resnično dogajanje dejanja.

Zapisnik o zaslišanju L. E. - Pilota (...) po poklicu dipl. tehnik, pristojen v Ljubljani izpove: "Dne 20. dec. 43. je prišel tov. Šimen v Škriljevem k nam v sobo in dejal, da gre na Sarsko mobilizirat ter vprašal, če hoče iti kdo z njim. Prijavila sva se s tov. Matevžem ter se z njim skupno napotila na Sarsko, kamor smo prispeli okrog 4. ure. Šimen je tedaj stopil k Boltežarjevim, kamor sva mu sledila tudi midva in tam vprašal za Boltežarjevega sina. Ko je sin prišel, mu je naročil, da naj mu prinese nekaj žganja, katerega je sin šel iskat ter ga je prinesel polno zelenko, ki je držala po mojem mnenju 1.3 l. Hkrati je Boltežarjev sin po Šimnovem nalogu sklical še ostale vojaške obveznike ter so ob tej priliki prišli v sobo K., T., Štrumbelj. Ne spominjam se, če je bil med njimi tudi Hočevnar. Jaz sem plačal Boltežarju 50

¹¹ Prav tam, str. 315-316 - 16. 2. 1944. Obe pismi se glasita: "OK VOS, na položaju. Spomnil sem se, da sem imel opasač s fotrolo pri sebi, ko sem prišel v kuhinjo, ko sem vstal, sem se popravljal in se spomnim, da sem imel fotrolo prazno. Gledal sem tam, če sem pištolo izgubil. Vprašal sem Teglja, če ve, kje je moja pištola. On je rekel, da ne ve nič. Bil sem precej prestrašen in se mi zdi, da sem iskal tudi v kuhinji pri Rutarju in sem šel potem v hišo k peči. Premišljeval sem, kam bi dal pištolo, pa se nisem mogel spomniti, kako je prišla moja pištola v Štrumbljevo kuhinjo. Ne morem nikakor vedeti, ali sem jo sam tam pustil, ali kako je to."

11. II. 44. Šimen.

"Tov. Hinko, položaj. Sinoči sta se pogovarjala Pilot in Matevž. Pilot rekel, Matevžu, zakaj ni rekel, da je ostal on v veži in, da sploh ni šel ven. Ker to bi bila edina rešitev za Pilota. Pilot je rekel, jaz se bom držal do zadnjega, potem pa, kar bo, bo". Šimen.

"P. S. To pismo ne smeš prec povedati, ker mi sicer ne bota več zaupala."

16. II. 44.

¹² Arhiv Republike Slovenije, dislocirana enota II (dalje ARS II), fond Glavni štab NOV in POS, fasc. 117/IV/2 in IV/3 - 15. 12. 1943, 28. 1. 1944 in 17. 3. 1944.

Lir za žganje. Ni mi znano, ako je še kdo plačal Boltežarju za žganje. Od Boltežarja smo se napotili naravnost k Štrumblju, z namenom, da bi poslušali radio. Vstopili smo v Štrumbljevo kuhinjo ob 17.15 uri in nas je bilo okrog šest ali sedem moških in sicer: Matevž, K., T., Šimen, Boltežar ml. in jaz. Za Hočevarja se ne spominjam, če je šel z nami. Z nami je bil tudi Štrumbelj. Pri Boltežarjevih smo prej še jedli skuto, ki nam jo je prinesel Boltežarjev sin in katero smo vsi razen Boltežarjevih domačih jedli. Tam smo dobili 1 pehar orehov, ki jih je Matevž stresel v svojo ruto in vzel s seboj k Štrumbljevim. Kmalu za tem, ko je začel radio London oddajati v srbskem jeziku, so razen Štrumblja in mene vsi odšli iz hiše s Šimnom, ki je dejal, da gre na obisk k svojim znancem. Med poslušanjem oddaje je prišla v kuhinjo Štrumbljeva mati, ki je kuhala večerjo. Po šesti uri, (ko) sem še vedno poslušal radio in sicer oddajo v nemščini, so vstopili v Štrumbljevo kuhinjo rajonci iz Šmarja, ki so tudi prišli poslušat. Midva s Štrumbljem sva odšla k Ruparju klicat ostale tovariše, naj pridejo poslušat naslednjo oddajo v slovenščini. Ko sem vstopil v Ruparjevo kuhinjo, sem opazil Šimna, ki se je pogovarjal z domačim dekletom, dočim so ostali trije, t.j. K., T. in Boltežar ml., stali v bližini. Matevž pa je sedel v veži na stopnicah in si je z rokami podpiral glavo. Na poziv, da naj gredo nazaj k Štrumbljevim poslušat radio, mi je Šimen dejal, da bo prišel takoj za mano, jaz sem pa pristopil k Matevžu, ga dvignil, nakar sva skupaj odšla k Štrumbljevim. Prvi je za nami prišel Štrumbelj, kasneje med oddajo pa sta vstopila K. in T., pozneje okrog osmih je kot zadnji vstopil v Štrumbljevo kuhinjo Šimen. Oddajo v slovenščini sem beležil v zvezek in nisem polagal važnosti na ostale tovariše, ki so stali okrog mene. Po oddaji smo se pogovarjali o političnih in vojaških stvarih, nakar so se rajonci iz Šmarja poslovili. Nato smo peli in glasno govorili, ko je K. vprašal, kje sem dobil pištolo, sem odgovoril, da sem jo zaplenil Nemcem ob priliki borbe v Črni vasi. Matevž se je oglašil in pričel zatrjevati, da je njegov samokres mnogo boljši od mojega, kar sem mu pa ugovarjal. Nato je Matevž potegnil samokres iz usnjene torbice (za pištolo) in pričel streljati v strop in oddal dva strela, nakar sem tudi jaz potegnil svojo, hoteč dokazati, da je moja boljša, in sem izstrelil 10 do 12 nabojev, nakar je zopet streljal Matevž. Okoli stoječi, zlasti pa Štrumbelj, so nas opozorili, da naj nehava streljati, kar sva tudi storila. Spravil sem samokres nazaj v torbico, dočim je Matevž na prošnjo T. izročil samokres T. potem, ko mu je razložil, kako se odkoči in zakoči. Nato sem se jaz odpasal, odložil opasač s samokresom na stol in sem odšel ven iz hiše na stran. Ko sem bil zunaj, nisem slišal nobenega strela. Zunaj sem se zadrževal okrog 5 minut. Ko sem stopil v kuhinjo, je sedel T. na štedilniku, vil z rokami in se prijemal za glavo, dočim je Štrumbelj bil s sprednjim zgornjim delom telesa naslonjen na mizo tako, da se je z nosom in čelom dotikal mize, dočim ga je od zadaj pod pazduho držal K. Vprašal sem T., kaj se je zgodilo in ta mi je ves obupan odgovoril: "Joj, po nesreči sem ga ustrelil." Nato sem pogledal proti Štrumblju, kateremu je K. odpenjal srajco in tedaj sem videl, da je Štrumbelj ranjen v prsa ter mu je kri polagoma curljala iz rane. Po obrazu je bil blede, ves potan in je narahlo stokal nerazumljive besede ter je izgledalo, kakor da bi hotel nekaj povedati. Tudi Matevž mi je takoj za tem potrdil, da je izročil pištolo T. in da mu je na vprašanje ali je zakočena, izjavil, da je, nakar je T. pritisnil na petelina in sprožil ter zadel Štrumblja. Matevž je nato rekel, da naj pomagamo Štrumblju, toda K. je ugovarjal, češ, da mu nimamo več kaj pomagati, saj je že mrtev. Matevž je vzel samokres (...) K. je predlagal, da bi se odneslo Štrumblja ven, da ga ne bi videla

mati, nakar sta ga takoj skupno s Hočevarjem odnesla ven. Ostali smo v kuhinji sami s T. in Matevžem. Kmalu nato se je vrnil K., dočim Hočevarja ni bilo nazaj. Pripominjam, da sem Hočevarja prvič zagledal po nesreči. Kmalu za tem ko je prišel K. nazaj in dejal, da bomo sedaj nesrečo zakrili tako, da bomo fingirali smrt Štrumblja s tem, da so ga s ceste ubili Nemci. Rekel nam je, da naj se vsi tako zagovarjamo pri eventualnem zaslišanju. Takoj na to sta K. in nato še T. na predlog prvega vzela mojo in Matevževo puško, je K. rekel, da gresta streljat in da bosta fingirala borbo s ceste. Ostala sva z Matevžem sama v kuhinji in sva drug drugemu zatrjevala, da morava res tako govoriti, tako kot je rekel K., da ne bi bil T. prehudo prizadet. Še predno pa sta šla K. in T. z najinima puškama ven, je K. naju nagovarjal, naj gre eden izmed naju ven ter naj ustrelj ranjenega Štrumblja v primeru, da še ni umrl. Midva sva to kategorično odklonila in sva ostala v kuhinji. Kmalu za tem, ko sta K. in T. odšla, sva slišala 10 - 12 strellov v bližini. Nato sem hotel oditi za njima pogledat, kam sta šla streljat, pa nisem niti odprl vežnih vrat, ker sem slišal žvižg krogle in njen udarec v steno v bližino vežnih vrat. Vrnil sem se v kuhinjo in to povedal Matevžu. Izjavljam, da sem šel do vežnih vrat brez samokresa, ki je še vedno ležal na stolu v kuhinji. Nato sta se K. in T. vrnila ter prislonila puški v kot, kjer sta jih preje vzela in nas še enkrat opozorila, da moramo govoriti tako, kakor nas je prej naučil K. Nato sem jaz izjavil, da bi bilo dobro iti po Šimna, da bi se odpravili domov. Pred tem pa je K. mene vprašal, če je že Štrumbelj mrtev. Odgovoril sem mu, da je mrtev. Nato je na moj predlog odšel, ne spominjam se, ali je bil to K. ali T., po Šimna, ki se je še vedno nahajal pri Ruparjevih. Kmalu je prišel Šimen nazaj in tedaj smo se pogovorili, da bomo pri Štrumbeljevih prespali. Ostali smo v kuhinji le Šimen, Matevž in jaz, dočim K. in T. nisem več videl. Šli smo v sosednjo sobo, kjer je v postelji ležala Štrumbljeva mati in sva z Šimnom zlezla na peč, dočim se je Matevž vlegel na klopi pri peči. Šimnu sem na peči polglasno razodel, da je T. po nesreči ustrelil Štrumblja. Naknadno še izjavljam, da je Šimen v trenutku, ko je vstopil v kuhinjo, vprašal, kaj smo delali, da je strop ves preluknjan in izjavil sem mu, da smo streljali s samokresi. Nato je Šimen izjavil, da je pri Ruparjevih iskal ves čas svojo pištolo, na kar je nenadoma zagledal na koncu mize na nasprotni strani vrat samokres in dejal začudeno: "Kako je mogla priti vendar semkaj, ko sem jo iskal pri Ruparjevih.

Kmalu po gori navedenem pogovoru na peči v Štrumbljevi sobi je Štrumbljeva mati ustala in pričela spraševati za svojim sinom. Šimen ji je takoj odgovoril, da bo sin že prišel nazaj. V tem trenutku sta stopila notri K. in T., ki sta na materino vprašanje glede sina odgovorila isto kot Šimen, s pristavkom, da ni otrok in da se bo kmalu vrnil. Od Šimnovega prihoda do povratka K. in T. v Štrumbljevo sobo je preteklo okrog 20 minut. Ker je Štrumbljeva mati kar naprej jokala in tarnala, je Šimen izjavil, da ne bomo poslušali to tarnanje in da gremo raje nazaj v Škrilje. Z nami sta šla tudi K. in T. iz hiše. Pred hišo sta se T. in K. odcepila od nas in odšla skupaj domov, mi pa smo zavili na cesto proti Škriljem. Na cesti sem se spomnil, da sem pozabil pri Štrumbeljevih ruto z orehi, ki sem jih dobil pri Boltežarju. Zato sem šel nazaj, vzela orehe in tolažil Štrumbljevo mater, katero sem srečal v veži in ki je še vedno spraševala za svojim sinom. Ko sem došel do Šimna in Matevža, ki sta me čakala na cesti, sem povedal, da mati še vedno sprašuje za sinom in sem predlagal Šimnu, naj jo gre tolažit. Šimen jo je šel tolažit in je ostal pri njej kake četrt ure. Ko se je vrnil, je rekel, da sta skupno z materjo našla mrtvega Štrumblja

za kaščo, t.j. okrog 25-30 m od hišnih vrat. Matevž je dal Šimnu že preje baterijo, ker je bila zelo temna noč. Ko je Šimen prišel nazaj na cesto, se je izrazil napram nama, da je moralo biti v ozadju nekaj drugega, ker ima Štrumbelj krvavo glavo. Da je imel pok. Štrumbelj štirikrat prestreljeno lobanjo, je izjavil napram meni šele tov. Gorazd, član ROOF Barje pri zaslišanju. Tedaj mi je tudi omenil, da je šipa pri Štrumbljevih bila prestreljena, kar mi do tedaj tudi ni bilo znano. Zasliševanje se je vršilo tretji dan po tem dogodku. Isti dan mi je tov. Šimen izjavil, da je vso zadevo javil naprej Okrožni komisiji VOS Velike Lašče.

Ko se me vpraša, ali je bil to zgolj slučaj, da je T. ustrelil Štrumblja, ali da je bil to nameravani umor, izjavljam, da se mi zdi sumljivo, da bi bila to le nesreča, kajti T. je bil v kritičnem trenutku premalo prestrašen in K. se je prehitro znašel v tej situaciji, zlasti pa sumljiv njegov predlog o fingiranju usmrtilive pok. Štrumblja s strani Nemcev. Čudim se tudi temu, da ni K. izvajal večji pritisk na mene in na Matevža, ko sva mu odklonila, da bi šla streljat ranjenega Štrumblja.

Kasneje mi je Martin povedal, da je K. zahteval, da naj se vrši Štrumbljev pogreb čimpreje.

Svoj zagovor sem podal neprisiljeno, zapisnik je v redu, kar potrjujem s svojeročnim podpisom." Pilot¹³

Pilotu je pri zaslišanju sledil Matevž, ki se je zaradi takratne hude pijanosti manj spominjal dogajanja, bil pa je bolj koncizen in je opozoril na nekatere važne momente.

Zapisnik o zaslišanju tov. S. O. (Matevž) ... po poklicu tobačni delavec, izpove: "Pred božičnimi prazniki sem šel skupno s Pilotom in tov. Šimnom, katerega sem že preje poznal, ker sva bila skupaj v službi, na Sarsko mobilizirat. Ustavili smo se pri Boltežarju, po domače pri Teglju, kjer nam je Boltežarjev sin sam od sebe prinesel skuto. Nato so prinesli na mizo steklenko, za katero pa ne vem, koliko je držala in kdo je naročil. V njej je bilo žganje, katerega so pili vsi naokrog stoječi, t.j. Pilot, Šimen, K., T., Štrumbelj, Hočevnar, Boltežar ml. in jaz. Ne spominjam se točno, kdo je plačal žganje, vem le, da je bilo govora o 100 Lirah. Po izpitem žganju sem bil nekoliko dobre volje, kakor tudi ostali tov., nakar je tov. Pilot predlagal, da gremo poslušat radio k Štrumbljevim. Tov. Šimen je med pogovorom pri Boltežarjevih izjavil civilistom, ki so bili povečini terenski delavci, da bodo mobilizirani, nakar so mu odgovorili, da imajo potrdila, da delujejo na terenu in da jih zato ni upravičen mobilizirati. Ne spominjam se, da bi tov. Šimen še nadalje vztrajal v svoji zahtevi. Na poti k Štrumbljevim smo se še preje ustavili še v neki drugi hiši, kjer so ostali tovariši pili žganje, dočim sem jaz ostal malo zadaj pri vratih (morda je bilo tudi v veži), kar se točno ne morem spominjati, ker mi je bilo slabo. Ne vem, koliko časa smo ostali pri tej hiši. Nato smo se podali k Štrumbljevim poslušat radio. Ko smo prišli k Štrumbljevim v kuhinjo, nas je bilo vsega skupaj v kuhinji 8 in sicer: Pilot, K., T., Hočevnar, Štrumbelj, Šimen, Boltežar in jaz. Ker mi je bilo vsled zaužite skute slabo, nisem polagal važnost na oddajo, spominjam se le toliko, da sem slišal glasbo in neke besede v nemščini. Po oddaji smo poslušali glasbo in pogovor je nanesel, da je moja pištola slabša od Pilotove, nakar sem potegnil pištolo iz toka in sva skoro hkrati s Pilotom streljala v strop in v stene, ne vem pa, če sva streljala skozi okna oz. šipe. Jaz sem dal pri streljanju 6-8 strellov. Moj tov. Pilot pa je

¹³ AMNZ, fond 301 - 18/ZA/III, str. 407-408, - s. d.

izstrelil vsaj toliko kot jaz, če ne več. Naokoli stoječi so se pa smejali najinemu početju. Ne vem, da bi kdo izjavil, naj nehava streljati. Po končanem streljanju sem nenadoma opazil na koncu mize samokres, o katerem sem prvotno mislil, da je moj, nakar sem pa opazil, da je bolj nov kot moj, nisem pa vedel, čigav je. Ne vem, kako je prišel T. do samokresa, mnenja sem, da ga je vzel z mize. Ne spominjam se, da bi me T. vprašal za samokres. Mislim, da sem imel svoj samokres tedaj za opasačem. T., ki je napol sedel na štedilniku, je držal samokres v roki, in naenkrat je počil strel, ki je zadel Štrumblja v prsa. K. je pristopil in ga kot prvi prijel pod pozduho, da se ni zgrudil. V sobi smo ga imeli še četrť do pol ure. Zagotovo vem, da so bili tedaj prisotni: K., T., Pilot, ne spominjam se pa za tov. Hočevanja, dočim se je tov. Šimen že v začetku pri poslušanju radia odstranil in odšel neznano kam. Po strelu je T. vil z rokami in se izjavil v tem smislu, da ga ni nalašč ustrelil, in kaj naj sedaj napravi. Nisem šel pomagat Štrumblju, ker sem bil fizično nesposoben pomagati drugemu radi zaužite skute in žganja. V tej neprijetni situaciji se je najprej znašel K., ki je predlagal, da bi nesli Štrumblja ven in da bi fingirali, da je Štrumblja zadela krogla s ceste. Nato sta ga K. in še nek tovariš, mislim, da je bil to T., nesla na plano. Ne vem, kdaj sta K. in T. vzela puški, ki sta bili Pilotova in moja last, ter kdaj je K. predlagal, da bi fingirali napad s ceste. Sedaj se spominjam, da je K. to govoril, še predno sta odnesla s T. Štrumblja. Ne vem, če je bil Pilot pri nesreči zraven. Vem le to, da je Pilot šel ven takoj za K. in T. in da se je tudi prvi vrnil. Ne vem, če je imel Pilot pri sebi orožje, ko je šel ven. Jaz sem bil pri tej priliki najbolj pijan in zato ne morem podati točnih izjav. Tov. K. nas je že prej podučil, da moramo vsi enako govoriti in da bi bilo najbolje, da bi ga jaz zunaj še nekajkrat ustrelil, da bi imel pok. Štrumbelj več vstrelin ter da bi izgledalo, kakor da so ga zadeli streli iz ceste. Jaz sem odločno izjavil, da tega ne morem storiti, ker nisem sposoben umoriti človeka. Tudi Pilot je na prigovarjanje K. podal iste izjave. Ker se je Pilot prvi vrnil, sem mislil, da je šel ogledovat mrtvega Štrumblja, vendar ga za to nisem spraševal. Ne spominjam se, ali so streli zunaj hiše padali pred prihodom Pilota v kuhinjo ali pa po njegovem prihodu. Vem le toliko, da je bilo slišati okrog 4-6 strellov. Nato sva ostala sama s Pilotom v kuhinji, kjer sva ostala precej dolgo, dokler se ni prvi vrnil Boltežar. Ne vem, če je on o tej stvari kaj vedel. Boltežar me je peljal h klopi zraven peči v sosednjo sobo, kjer sem opazil, da leži v postelji Štrumbljeva mati. Kmalu za tem je prišel tudi Šimen, ki je skupno s tov. Pilotom zlezal na peč. Najprej smo se zmenili, da bomo prespali pri Štrumbljevih, kasneje pa je Šimen odločil, da krenemo proti domu z utemeljitvijo, da je boljše, če gremo prej domov. Ne spominjam se, da bi prišla v sobo K. in T. Vem, da je Štrumbljeva mati tarnala in spraševala za svojim sinom. Nato smo se odpravili domov, vendar smo se na cesti ustavili, ker je nek naš tov., ne spominjam se, kateri je to bil, pozabil pri Štrumbljevih orehe, ki jih je bil dobil pri Boltežarju. Počakali smo ga, nakar smo krenili vsi skupaj proti domu. Ne vem, kdo je šel iskat orehe, ali Šimen ali Pilot.

Pri vsej zadevi se mi je zdelo čudno to, da se je tov. T. zelo zagonetno vedel, in je kazal premalo strahu za dotično dejanje, ki ga je storil. Vse je izgledalo, kakor da je bil K. večji krivec. Kasneje se je šušljalo, po vasi, da ga je kak domačin podrl.

Zaslišanje obdolženca je otežkočeno, ker pričanja sleherni stavek z "ne vem, ne spominjam se, mnenja sem" itd. ter so vse njegove izjave zelo nejasne, kar upravičuje s tem, da je bil kritičnega večera zelo pijan in da se radi tega ne more

povsem spominjati vseh dogodkov, ki so se tedaj vršili. Na splošno tudi izjavlja, da je zelo slabega spomina ter da je nervozen.

Izjavlja, da se pri umoru ne čuti soudeležene, zaveda se pa, da je njegova krivda v tem, da je preveč pil.

Svoje izjave sem podal brez pritiska, zapisnik je v redu, kar potrjujem s svojeročnim podpisom". Matevž¹⁴

Zadnjega so zaslišali Šimna, ki v času tragične Štrumbljeve smrti ni bil na kraju dogodka, a je kot vodja patrolje nosil moralno krivdo in odgovornost za vse tri člane VOS.

Zapisnik o zaslišanju J. P. (Šimna) ... delavec, poročen, oče enega otroka, starega štiri leta, brez imovine, nekaznovan, izpove:

"Okrog 20. dec. 1943. sem povabil Pilota in Matevža, če bosta šla na patrolo, da bi šli skupaj poslušat radio na Sarsko. Okrog 3 (tretje) ure smo dospeli v vas in se ustavili pri Boltežarju (Teglju), ki sem ga že od preje poznal, ker sva delala skupaj v Tobačni tovarni v Ljubljani. Po pozdravu sem vprašal Boltežarja ml., če ima kaj za piti, na kar mi je odgovoril, da bo pogledal, če se bo kaj dobilo. Najprej so Boltežarjevi prinesli na mizo skuto, na kar je Tegel prinesel še steklenico žganja, ki ga je iskat šel k sosedu Rutarju. Ni mi znano, ali je kdo kaj plačal za žganje, zdi se mi, da je Pilot obračal denarnico, vendar sem vsled pogovora prezrl. Ne vem, zakaj je prišlo toliko civilov v Tegljevo hišo. Tam so bili navzoči: Pilot, Matevž, K., Boltežar, Štrumbelj in jaz, kjer smo pili žganje in jedli skuto približno do 5. ure. Pilot nas je nato pozval, naj gremo k Štrumbljevim poslušat radio. Ne vem, koliko časa smo ostali pri Štrumbljevih, vem le to, da smo enkrat šli ven iz kuhinje k Rutarjevimi, kjer sem se jaz razgovarjal z domačo hčerko ter ostalimi Rutarjevimi. Mislim, da smo odšli k Rutarjevimi radi tega, da bi dobili še nekaj pijače.

Preje smo se zadrževali pri Štrumblju do konca oddaje in so bili prisotni Pilot, Matevž, K. je menda tudi bil, Štrumbelj L., Hočevarja sploh nisem videl, za T. tudi ne vem, če je bil zraven, in jaz. Po končani oddaji, o kateri pa ne vem, v kakšnem jeziku se je vršila, smo nekateri odšli k Rutarju najbrže radi pijače, kjer so kuhali žganje tisti dan. Ne vem, kdo je šel vse z menoj, spominjam pa se, da sem v kuhinji videl Pilota, Matevža, K. in Boltežarja. Pozneje sem videl, da je ostal pri meni le Boltežar, dočim so drugi odšli. Nekaj časa sva se še razgovarjala z Boltežarjem, nakar mi je postalo slabo in od tedaj naprej se nič več ne spominjam, dokler me ni prišel poklicat Boltežar ml. Zbudil me je iz spanja. Ko se me vpraša, iz kakšnega razloga me je zbudil, ne vem odgovora. Nato sem se vsedel v hiši k peči, dočim sta se Boltežar in T. pri mizi na tiho pogovarjala. Nato je prišel notri K. in me vprašal, če sem že kaj večerjal. Skupno s T. sva šla k njemu na večerjo, kjer sva zavžila pol kašnate klobase in pa mleko. Ko smo šli od K. stran in smo nameravali ponovno se oglasiti pri Rutarjevih, mi je K. dejal, da so krogle ropotale po strehah. Ker so bila hišna vrata pri Rutarjevih zaprta, smo se podali vsi trije k Štrumbljevim. Ko smo stopili notri, sta sedela Pilot in Matevž ob mizi in opazil sem, da je bila stena precej poškodovana in da je omet ležal na tleh. Vprašal sem, kdo je streljal po kuhinji, nakar mi je Pilot odgovoril, da je Matevž streljal. Hkrati sem pa zapazil na koncu mize svoj samokres brez torbice, saj sem imel opasač na sebi. Ne spominjam se, da bi samokres pozabil pri Štrumbljevih, niti ne vem, kdo mi ga je položil na mizo.

¹⁴ Prav tam, str. 414-415.

Spominjam se to, da sem pri Rutarjevih, ko me je zbudil Boltežar ml., iskal samokres pod posteljo in pri postelji, misleč, da sem ga med spanjem zgubil. Pilot mi je izjavil pri Štrumblju, da je Matevž streljal z mojim samokresom. Nato je K. vprašal, kje je Lojze Štrumbelj, nakar smo šli v sobo, kjer je ležala na postelji Štrumbljeva mati. Kmalu za tem je K. vprašal Štrumbljevo mater, kje se zadržuje Lojze, nakar sta skupaj odšla k sosedu iskat Lojzeta. Vrnila sta se nazaj in ker je mati še nadalje tarnala, sem jaz, ki sem ležal še na peči skupno s Pilotom, svetoval, da bi šli domov. Ko smo prišli do ceste, smo zaslišali glasno jokanje Štrumbljeve matere, nakar sem se jaz obrnil nazaj proti Štrumbljevi hiši in sem z baterijo, ki mi jo je posodil eden mojih spremljevalcev, šel proti glasu matere in sem na poti naletel na mrtvega Štrumblja. Posvetil sem z baterijo v obraz pokojnega Štrumblja in opazil, da ima na vrhu čela pri lasišču strnjeno kri. Natančneje nisem pogledal, in ne vem, ali je bil ustreljen na dotično mesto, ali je bila poškodba prizadeta s topim ali ostrim predmetom in tudi nisem videl, ali je bil ranjen v prsi. Ko sem prišel nazaj na cesto k Matevžu in Pilotu, ki sta me čakala, (sem rekel?) da leži Lojze pri kašči, zadet v glavo. Ne spominjam se, da bi Pilot šel iskat orehe nazaj k Štrumbljevim.

Naslednji dan smo pričeli s preiskavo, ki jo je vodil Gorazd, sekretar RK Barje, kjer so bili zaslišani K., T., Boltežar in jaz. Pri zaslišanju je K. tov. Gorazdu izjavil, da je hotel zamašiti luknje pri Štrumbljevi hiši zato, da ne bi Nemci zapazili, da je kdo streljal v hišo. Štrumbljeva sestra je izjavila še pred tem zaslišanjem tov. Gorazdu in meni, da ji je K. zabičal, da ne sme govoriti, da je bil Lojze ustreljen, ampak da je umrl. Ni mi znano, kaj sta izjavila Pilot in Matevž ob priliki zasliševanja od tov. Gorazda. Meni se je čudna zdela izjava Štrumbljeve sestre o K. izjavi.

Pri vsej zadevi se mi je zdelo zelo čudno, zakaj je K. kritičnega dne s Štrumbljevo materjo iskal Lojzeta po hišah. Še prej pa sem šel skupaj s K. iskat Štrumblja, ker je K. tako silil, da moramo poiskati Lojzeta. Iskala sva ga skupaj, toda bilo je zaman, nakar sva (se) vrnila nazaj v kuhinjo.

Izjavljam, da nisem vedel, da je T. ustrelil Štrumblja vse do takrat, ko je tov. Martin zasliševal /4. II./ K. in je ta izjavil, da je T. ustrelil Štrumblja.

Svoj zagovor sem podal brez pritiska, zapisnik je v redu, kar potrjujem s svojim lastnoročnim podpisom": Šimen

Nadaljevanje tukaj: "Pri soočenju s tov. Pilotom na vprašanje ali je res Pilot povedal Šimnu na peči pri Štrumbljevih, da je T. ustrelil Štrumblja, Šimen trdovratno taji, da to ni res in oporeka tov. Pilotu, ki o tem ponovno potrди in izjavi resničnost svoje prvotne izjave v zasliševalnem zapisniku. Tov. Pilot pove ponovno tov. Šimnu v obraz, da je še en teden kasneje ponovno govoril in razlagal o nesreči, kako je T. ustrelil Štrumblja. Šimen ponovno zanika, da bi to vedel, pač pa končno prizna, da je razumel vse Pilotove izjave na ta način, kakor da se je nesreča primerila v onem času, ko sta Pilot in Matevž streljala v strop.

Pilot sam izpove po odstranitvi tov. Šimna, da je 4. febr. 44. v Boštetjih pri Vel. Laščah, kjer sta K. in T. čakala na obed se porazgovoril s K. v navzočnosti stražarja, ki ga je stražil. Ob tej priliki je K. dejal Pilotu: "Eden je moral Martinu nesti na nos vso zadevo s Štrumbljem", vendar da ne ve, kdo naj bi bil. Sip".¹⁵

Po teh zaslišanjih je Področno vojaško sodišče Ribnica na sodni razpravi o umoru Alojza Štumblja 23. februarja 1944 izreklo naslednjo sodbo. Oba civilna

¹⁵ Prav tam, str. 416-417.

obtoženca A. K. in J. T. in člana VOS L. E. - Pilota je obsodilo na smrt, J. T. tudi na zaplembo celotne premoženjske in nepremične imovine. Ostala dva obtoženca J. P. - Šimna in S. O. - Matevža pa je obsodilo na težko prisilno delo; izgubila sta tudi vse čine in funkcije. Okrožna komisija VOS je že naslednji dan poročala Centralni komisiji VOS o sodbi in v dopisu navedla, da sta bila K. in T. tega dne tudi že ustreljena ter da je področno sodišče sodbo že poslalo v potrditev. Načelnik okrožne komisije je v njem tudi potrdil, da so sprejeli dopis centralne komisije, v katerem so zahtevali smrtno obsodbo za vse tri člane VOS in posebej poudaril, da so enako sodbo predlagali področnemu sodišču tudi sami. Sodba področnega sodišča pod št. 20/44 je že 25. t.m. prišla v potrditev na Višje vojaško sodišče. Akt je bil nato 1. marca vpisan pod št. 234 v register sodb Višjega vojaškega sodišča, ki pa je prvostopenjsko rzsodbo potrdilo šele 26. marca 1944.¹⁶

Na sodbo in njeno potrditev je na smrt obsojeni Pilot 27. marca oddal milostno prošnjo na Višje vojaško sodišče NOV in POS s sedežem pri Glavnem štabu. Po pravilniku o poslovanju sodišč Višje vojaško sodišče kot zadnja stopnja, katere rzsodba ni imela priziva, o milostni prošnji ni moglo sklepati. Po precedenčnih primerih je tudi ta milostna prošnja prišla na IOOF, ki pa prošnji ni ugodil. 1. aprila 1944 je Višjemu vojaškemu sodišču poslal naslednjo zavrnitev: "*Vračamo Vam spise v kazenski zadevi zoper L. E. Prošnji za pomilostitev, ki jo je vložil obsojeni L. E. dne 27. marca 1944 se ne ugodi, ker je iz spisa razvidno, da ravno na imenovanega pade največji delež krivde, saj v inkriminiranem primeru nastopa kot organ oblasti. Že samo dejstvo, da je bil pri umoru Štrumblja prisoten kot član VOS-a, in da kot tak ni ukrenil vse, da bi preprečil zločin, in da je kasneje celo pomagal prikrivati dejanje, je zadosten razlog, ki opredeljuje njegovo krivdo za mnogo težjo kot pa krivda ustreljenih J. T. in A. K.*

Smatramo, da mora Višje vojaško sodišče primere, kjer nastopajo kot krivci člani vojske, VDV ali drugih organov, mnogo strožje ocenjevati, saj morajo biti ravno ti primeri pravilnega postopanja in garanti varnosti in pravičnosti." Podpisana sta bila Josip Vidmar kot predsednik in Boris Kidrič kot tajnik Izvršnega odbora OF.¹⁷

Potem ko je IOOF zavrnil prošnjo za pomilostitev, so tudi nad Pilotom izvršili smrtno obsodbo. Žal, med gradivom v arhivu nisem našel besedila sodbe in njene utemeljitve, iz česar bi razbral krivdo posameznih osumljencev. Kolikor morem rzsoditi iz doslej znanih dokumentov, sodišče že obstrelitev Alojza Štrumblja v hiši ni imelo za nesrečo. Tako presojam tudi sam, še posebej zavoljo skrivnostnega 'popotovanja' Šimnove pištole, ki ni bila izrabljena, ker se je nudila ugodnejša rešitev. Na to kaže, če je bil J. T. res član vaških straž, njegovo ravnanje z orožjem. Tako mnenje potrjujejo tudi ravnanja obeh civilnih obsojencev. Drugi del

¹⁶ ARS II, fond GŠ NOV in POS, fasc. 119, Višje vojaško sodišče, pregled rzsodb.

¹⁷ ARS II, fond IOOF, fasc. 434 - akt št. 634/44/K, 1. 4. 1944. Prim. še Pravilnik BOVS z 16. 10. 1943, ki ni dopuščal pomolostitve, dalje ARS II, fond GŠ NOV in POS, fasc. 117, dopis IOOF 28. 2. 1944, in dopis Višjega vojaškega sodišča Glavnemu štabu 3. 4. 1944, ki se glasi: "*Po vsebini je tehtna zadeva VVS 234/44, v kateri je področno vojaško sodišče v Ribnici obravnavalo slučaj umora našega terenskega delavca Štrumblja Alojza. S sodbo področnega vojaškega sodišča so bili obsojeni J. T., A. K. in L. E. na smrt, S. O. in J. P. pa na kazen težkega prisilnega dela. Višje vojaško sodišče je prvostopno sodbo potrdilo. Nad J. T. in A. K. je bila smrtna kazen takoj izvršena, L. E. pa je vložil prošnjo za pomilostitev in Višje vojaško sodišče je odstopilo spis IOOF v pristojno rešitev. Spis še ni vrnjen*". Pilot je bil torej ustreljen šele po tem datumu.

dogajanja s tragično žrtvijo pa nedvomno lahko ocenim kot naklepni umor, da bi z njim prekrili prvi del dogajanja.

Moti pa me pri postopku preiskave, sodbe in izvršitve kazni dvoje. Prvo je naslednje: VOS in vse njene organizacijske stopnje od rajonskega poverjenika do centralne komisije nastopajo kot preiskovalni organ, kar je bila ob tedanji organizaciji oblasti tudi njihova dolžnost. Moti pa, ker so bili vanje vključeni predvsem člani KP, da so sodišču z okrožne in centralne komisije vsiljevali svoje poglede na višino kazni. Drugo pa zadeva izvršitev takojšnje smrtne kazni nad civilnima obsojencema, torej brez potrditve Višjega vojaškega sodišča. Po pravilniku o poslovanju sodišč, bi moralo to sodišče potrditi tudi ti dve smrtni obsodbi. Ker pa so smrtne obsodbe izvrševale vojaške enote, brigade in odredi niso čakali na potrditev višje sodne inštanice, kar so opravičevali s svojimi premiki, pohodi in boji. Boj sodnih inšpektorjev, samih pravnikov in sodnega oddelka pri IOOF proti tem kršitvam poslovnika v tem času še ni bil uspešen.

Ferdo Gestrin

ACCIDENT OR PREMEDITATED MURDER?

S u m m a r y

On the night of December 19, 1943, Alojz Štrumbelj, a Liberation Front activist, was wounded in an accidental shooting at his home in Sarsko and was, subsequently, deliberately killed. That night, a group of people were gathered in Štrumbelj's house listening to the radio. Several of them were civilian villagers, among them J. T. from Sarsko 13 and A. K. from Sarsko 2, both of whom had been members of *Vaške straže* (The Village Guards) before the capitulation of Italy according to the statement by Alojz's sister. There were also two members of the VOS (Security-Intelligence Service) who were intoxicated. They were boasting, showing off their revolvers and firing randomly. Meanwhile, their detachment leader was sleeping in the neighbouring house. One of the revolvers ended up in the hands of J. T. who, accidentally or not, pulled the trigger and hit Alojz in the chest. Everyone, including the detachment leader, accepted the suggestion of A. K. to cover up the accident and blame it on the Germans, who would have shot Štrumbelj from a road near Pijava gorica. The wounded Alojz was then dragged out of the house and finished off with guns, allegedly by J. T., A. K. and the youngest member of the detachment, called Pilot. In any case, even if the tragedy began as an accident, it certainly finished with deliberate murder.

The Secretary of the Barje District Committee was notified of the incident one or more days later by the detachment leader who was also a district informer. A long judicial procedure began, which ended as late as April 1944. The inquiry was carried out by the District Commission of the VOS in Ribnica. On February 23, 1944, the Regional Military Court in Ribnica reached a verdict. The two civilians, J. T. and A.K., and the soldier Pilot were sentenced to death, and the other two VOS members to hard labour. The civilians were shot immediately after the verdict was pronounced, while the execution of Pilot was postponed until confirmation of the sentence by a High Military Court arrived on March 26. Pilot's plea for clemency was rejected by the Executive Committee of the Liberation Front and he was executed in the beginning of April.

As well showing one of the many human tragedies of the Second World War, this paper sheds light on the structure and activity of the judicial branch of the Liberation Front's governing power after the capitulation of Italy.